

Custodian of Good Governance

KHOMIXINI YA VUKORHOKERI BYA MFUMO

Hi ku landza Xiyenge xa 14 xa Nawu wa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu,
(awu wa No. 2 wa 2000)

LESWI NGA ENDZENI

1.	MITIRHO YA KHOMIXINI YA VUKORHOKERI BYA MFUMO	1
1.1	Ntirho na matimba ya PSC.....	1
1.2	Tindhawu ta nkoka ta Matirhelo.....	2
2.	XIVUMBEKO XA PSC.....	2
2.1	Vuyimelo.....	2
2.2	Swirho swa PSC.....	3
2.3	Xivumbeko xa Mafambiselo.....	3
3.	VUXOKOXOKO BYA VUTIHLANGANISI BYA MUOFISIRI WA MAHUNGU NA SWANDLA.....	5
4.	XILETELO XA KHOMIXINI YA TIMFANELO TA XIMUNHU HI LESWAKU NAWU WU TIRHISIWA NJHANI.....	6
5.	MFIKELELO EKA MATSALWA.....	6
5.1	Nhlamuselo ya tinhlokomhaka/swiyenge leswi PSC yi khomaka matsalwa ya swona	6
5.2	Mpaluxo wo tinyiketela na matsalwa laya nga kona hiku olova.....	8
5.3	Maendlelo yo kombela.....	8
6.	VUKORHOKERI LEBYI NGA KONA EKA VANHU NA LESWAKU BYI FIKELERIWA NJHANI.....	10
6.1	Vukorhokeri.....	10
6.2	Xana vukorhokeri byi fikeleriwa njhani.....	10
7.	MALULAMISELO LAYA PFUMELELAKA KU NGHENELELA KA VANHU EKA KU VUMBIWA KA PHOLISI NA MATIRHELO.....	11
7.1	Ku tivisa pholisi na milawu.....	11
8.	MINDZULAMISO LEYI NGA KONA HI MAYELANA NA MITIRHO KUMBE KU TSANDZEKA KU TIRHA.....	12
8.1	Maendlelo yo vika.....	12
8.2	Mindzulamiso yin'wana yo seketela.....	13
8.3	Ntirho wo vika.....	13
9.	KU PFUXETA MANYUWALI.....	14
10.	VUKONA BYA MANYUWALI.....	14
	Annexure ya A: FOMO YO KOMBELA.....	15
	Annexure ya B: XEDULU XA TIHAKELO.....	19

1. MITIRHO YA VUMBIWA YA KHOMIXINI YA VUKORHOKERI BYA MFUMO

Khomixini ya Vukorhokeri bya Mfumo (PSC) i vandla leri ri tilawulaka, leri nga tumbuluxiwa hi ku landza Ndzimana ya 10 ya Vumbiwa. Yi kuma ntirho wa yona ku suka eka swiyenge swa 195 na 196 swa Vumbiwa, 1996, leswi andlalaka mikhuva na milawu leyi fumaka vulawuri bya mfumo lebyi faneleke byi tlakusiwa hi PSC, na matimba na mitirho ya PSC. PSC yi laviwa hi Vumbiwa leswaku yi tirhisa matimba ya yona na ku tirha mitirho ya yona ku ri hava ku chava, ku tsakisa kumbe vuyahinghohe. Vumbiwa byi hlanganisa vutilawuri bya PSC hi ndlela leyi tiyeke na vukahle bya yona naswona ku hava xiyenge xa mfumo lexi nga kavanyetaka matirhelo ya PSC.

PSC yi nyikiwile ntirho wo langutisisa vutihlamuleri bya Mfumo no kambisisa, pimanyeta na ku lavisisa mintolovetiso ya mafambiselo ya mfumo. Yi tlhela yi va na matimba yo kombisa tindlela leti kongomisiweke eka ku tiyisisa leswaku maendlelo ya vatrhi hi mayelana na matholele, vuhundziseri, no tlakusa na ku hlongola swi landzelela mikhuva na milawu eka Xiyenge xa 195 xa Vumbiwa. PSC yi na vutihlamuleri eka Huvo ya Milawu naswona yi fanele lembe na lembe yi vika eka Huvo ya Milawu hi migingiriko ya yona na matirhelo, na le ka tipalamende ta swifundzankulu hi migingiriko ya yona eka swifundzankulu.

1.1 Ntirho na matimba ya PSC

Hi ku ya hi Xiyenge xa 196 (4) xa Vumbiwa, 1996, Mitirho na matimba swa PSC i:

- a. Ku tlakusa mikhuva na milawu leswi andlariweke eka Xiyenge xa 195, eka Mfumo hinkwawo;
- b. Ku lavisisa, kambisisa, no pimanyeta nhlanganano na mafambiselo na mintolovetiso ya vatrhi eka Mfumo;
- c. Ku ringanyeta magoza ku tiyisisa matirhelo lawa ya pfunaka na lawa ya nga na vuswikoti eka Mfumo;
- d. Ku kombisa tindlela leti kongomisiweke eka ku tiyisisa leswaku maendlelo ya vatrhi lawa ya yelanaka no thola vanhu, vuhundziseri, ku tlakusiwa no hlongoriwa swi landzelela mikhuva na milawu leswi andlariweke eka Xiyenge xa 195;
- e. Ku vika hi mayelana na migingiriko ya yona na matirhelo ya mitirho ya yona, ku katsa swikumiwa swihi na swihi leswi yi nga swi endlaka na tindlela na switsundzuxo leswi yi nga swi nyikaka, na ku nyika mpimanyiso wa hi laha mikhuva na milawu leswi andlariweke eka Xiyenge xa 195 swi landzeleriwaka ha kona;

- f. Ku nga ha va hikwalaho ka ntwanano wa yona nwini, kumbe hi ku kuma swivilelo swihi na swihi;
- i. Ku lavisisa no pimanyeta swikombelo swa vatirhi na mintolovetiso ya mafambiselo ya mfumo no vika eka huvo ya vulawuri leyi faneleke na milawu;
 - ii. Ku lavisisa swivilelo swa vatirhi eka Mfumo hi mayelana na mitirho ya vatirhi kumbe ku tshika ku tirha no bumabumela mindzulamiso leyi faneleke;
 - iii. Ku kambisisa no lavisisa ku landzeleriwa ka milawu ya maendlelo lawa ya nga fanela eka Mfumo; na
 - iv. Ku tsundzuxa swiyenge swa rixaka na swa swifundzankulu mayelana na mntolovelo ya vatirhi eka Mfumo; ku katsa leswi yelanaka no thola vatirhi, ku thola, vuhundziseri, no hlongola na swiyenge swin'wana swa mitirho ya vatirhi eka Mfumo; na
- g. Ku endla no tirha mitirho yo ngetelela leswi lerisiweke/nyikiweke hi Nawu wa Palamente.

1.2 Tindhawu ta Nkoka ta Matirhelo

Ntirho wa PSC wu vumbiwile eka tindhawu ta ntsevu ta matirhelo leti landzelaka:

- Ku antswisa vuxaka bya le mitirhweni
- Vurhangeri na mimpfuxeto yo thola
- Ku kambisisa mafambiselo
- Vunyiki bya vukorhokeri na mpimanyiso wo landzelela swilaveko
- Mindzavisiso ya mafambiselo ya mfumo
- Mikhuva ya xiphurofexini

2. XIVUMBEKO XA PSC

2.1 Vuyimelo

PSC yi tumbuluxiwile hi ku landza Xiyenge xa 196 xa Vumbiwa bya Riphabliki ra Afrika Dzonga, 1996. Vumbiwa byi lerisa leswaku ku na PSC yin'we ya Riphabliki ra Afrika Dzonga, leyi ngana 14 wa swirho, leswi ntlhanu wa swona swi nga thoriwa hi Phuresidente hi swibumabumelo swa Huvo ya Milawu. Xirho xin'we xi thoriwa ku suka eka xin'wana na xin'wana xa swifundzankulu swa nkaye, endzhaku ka ku hlawuriwa hi Holobyenkulu wa xifundzankulu hi mbhumambhumelo wa komiti ya Palamende ya Xifundzankulu. Swirho swi vuriwa Vakhomixinara. Ntlhanu wa Vakhomixinara va kumeka eka Nhloko ya Hofisi ya PSC ePretoria loko nkaye nkaye swi kumeka eka swifundzankulu swa swona. Mukhomixinara u thoriwa ku ringana nkarhi wa ntlhanu wa malembe, lowu wu pfuxetiwa hi theme yin'we yo ngetelela. PSC yi fambisiwa hi

Mutshamaxitulu, loyi a tlhelaka a tirha tanihi Mulawurinkulu. Mutshamaxitulu u thoriwa hi Phuresidente ku suka eka Vakhomixinara lava hlawuriweke.

PSC yina vutihlamuleri eka Huvo ya Milawu naswona yi fanele yi vika eka yona lembe na lembe hi migingiriko ya yona na matirhelo, na le ka tipalamente ta swifundzankulu hi migingiriko ya yona eka swifundzankulu.

PSC yi seketeriwa hi Hofisi ya Khomixini ya Vukorhokeri bya Mfumo(OPSC), na Nhloko ya yona ya Hofisi leyi nga ePretoria na tihofisi ta swifundzankulu eka xifundzankulu xin'wana na xin'wana. OPSC yi fambisiwa hi Mulawuri-Jenerali, loyi a tlhelaka a tirha tanihi Muofisiri wa Vutihlamuleri. Vatirhi va OPSC va thoriwa hi ku ya hi Nawu wa Mfumo wa 1994.

2.2 Swirho swa Khomixini

Phuresidente u hlawula Mukhomixinara un'we tanihi Mutshamaxitulu na un'wana tanihi Xandla xa Mutshamaxitulu wa PSC. Leswi landzelaka i swirho swa PSC:

- Nkul. BM Mthembu (Mutshamaxitulu)
- Man PM Tengenani (Xandla xa Mutshamaxitulu na Mukhomixinara, Kwazulu-Natal)
- Man SS Nkosi (Mukhomixinara, Nhloko ya Hofisi)
- Man PC Nzimande (Mukhomixinara, Nhloko ya Hofisi)
- Man LV Sizani (Mukhomixinara, Nhloko ya Hofisi)
- Adv RK Sizani (Mukhomixinara, Nhloko ya Hofisi)
- Nkul S Mafanya (Mukhomixinara, Kapa Vuxa)
- Nkul P Helepi (Mukhomixinara, Free State)
- Nkul MH Seloane (Mukhomixinara, Gauteng)
- Nkul MZ Mawasha (Mukhomixinara, Limpopo)
- Nkul DS Mkhwanazi (Mukhomixinara, Mpumalanga)
- Man MA Marais- Martin (Mukhomixinara, Kapa N'walungu)
- Man MD Sejosingoe (Mukhomixinara, N'walungu-Vupeladyambu)
- Dok GG Woods (Mukhomixinara, Kapa Vupeladyambu).

2.3 Xivumbeko xa Mafambiselo

Xivumbeko xa nhlango wa PSC xi endliwile ku ya hi tindhawu ta nkoka ta matirhelo na migingiriko ya yona yi lulamisiwile eka minongonoko leyi landzelaka:

Nongonoko wa 1: Mafambiselo

Nongonoko wu nyika mafambiselo hi ku angarhela ya PSC na vukorhokeri bya le xikarhi bya nseketelo.

Nongonoko wu avanyisiwile hi minongonokotsongo yinharhu leyi landzelaka:

- Khomoxini ya Vukorhokeri bya Mfumo
- Mafambiselo
- Vukorhokeri bya Vandla.

Nongonoko wa 2: Vurhangeri na Mintolovetiso yo Fambisa

Nongonoko wu tlakusa Vurhangeri bya Mfumo lebyi twalaka, mafambiselo yo thola, vuxaka bya le mitirhweni na mintolovetiso ya vatirhi.

Nongonoko wu avanyisiwile hi minongonokotsongo leyi landzelaka:

- Ku Antswisa Vuxaka bya le Mitirhweni
- Vurhangeri na mpfluxeto wo Thola.

Nongonoko wa 3: Nkambisiso na Mpimanyiso

Nongonoko wu na vutihlamuleri byo simeka mpimo wa le henhla wa vunyiki bya vukorhokeri, nkambisiso wa mafumele lamanene eka Mfumo.

Nongonoko wu avanyisiwile hi minongonokotsongo yimbirhi leyi landzelaka:

- Nkambisiso wa Mafambiselo
- Vunyiki bya Vukorhokeri na Mimpimanyeto yo Landzelela swileriso.

Nongonoko wa 4: Nhlngano na ku Lwa na Manyala

Nongonoko wu na vutihlamuleri byo sungula mindzavisiso hi mafambiselo ya mfumo, tlakusa mpimo wa le henhla wa matikhomele ya xiphurofexini exikarhi ka vatirhela mfumo na ku nghenisa xiave eka ku sivela na ku lwa na manyala.

Nongonoko wu avanyisiwile hi minongonokotsongo yimbirhi leyi landzelaka:

- Mindzavisiso ya Mafambiselo ya Mfumo
- Mikhuva ya Xiphurofexini.

3. VUXOKOXOKO BYA VUTIHLANGANISI BYA MUOFISIRI WA MAHUNGU NA SWANDLA

Hi ku ya hi Nawu wo Tlakusa Mfikelelo wa Mahungu, Mulawuri-Jenerali wa OPSC, Prof Richard M Levin i Muofisiri wa Mahungu. Vuxokoxoko bya yena bya vutihlanganisi byi hi ndlela leyi landzelaka:

Riq: (012) 352 1025
Fekisi: (012) 325 8322
Imeyili: richardl@opsc.gov.za

Swandla swa Vaofisiri va Mahungu i:

Man Bontle Lerumo
Xandla xa Mulawuri-Jenerali: Vukorhokeri bya Vandla
Riq: (012) 352 1194
Fekisi: (086) 647 9689
Imeyili: bontlel@opsc.gov.za

Dok Dovhani Mamphiswana
Xandla xa Mulawuri-Jenerali: Vuhlanganisi no Lwa na Manyala
Riq: (012) 352 1205
Fekisi (086) 647 9773
Imeyili: dovhanim@opsc.gov.za

Man Mmathari Mashao
Mulawurinkulu: Antswiso wa Vuxaka bya le Mitirhweni
Riq: (012) 352 1012
Fekisi: (086) 647 6066
Imeyili: mmatharim@opsc.gov.za

Nkul Humphrey Ramafoko
Mulawuri: Vuhlanganisi na Vukorhokeri bya Mahungu
Riq: (012) 352 1196
Fekisi: (012) 325 8344
Imeyili: humphreyr@opsc.gov.za

Swandla swa Valawuri-Jenerali: Vurhangeri na Mintolovetiso ya Mafambiselo, na Nkambisiso na Mpimanyeto- xivandla a xi pfulekile hi nkarhi wa ku yisiwa ka manyuwali.

Kherefu ya Poso:

Private Bag X121
Pretoria
0001

Kherefu ya Vutshamo:

Commission House
Corner Hamilton and Ziervogel Streets
Arcadia
0083

Tel: (012) 352 1000

Fekisi: (012) 325 8344

Webusayiti: www.psc.gov.za

4. XILETELO XA KHOMIXINI YA TIMFANELO TA XIMUNHU HI LESWAKU NAWU WU TIRHISISIWA KU YINI

Xiletelo xa leswaku Nawu wa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu, 2000, wu tirhisiwa ku yini xa kumeka eka Khomixini ya Timfanelo ta Ximunhu ya Afrika Dzonga. Swivutiso swi nga kongomisiwa eka:

Khomixini ya Timfanelo ta Ximunhu ya Afrika Dzonga:
Xiyenge xa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu (PAIA)
Ndzawulo ya Ndzavisiso na Matsalwa

Private Bag x 2700
Houghton
2041

Riq: (011) 877 3600

Fekisi (011) 403 0682

Imeyili: PAIA@sahrc.org.za

Webusayiti: www.sahrc.org.za

5. MFIKELELO EKA MATSALWA**5.1 Nhlamuselo ya tinhlokomhaka/swiyenge leswi PSC yi khomaka matsalwa ya swona**

Leswi landzelaka i tinhlokomhaka/swiyenge leswi PSC yi khomaka matsalwa ya swona.

- Swiviko swa Lembe
- Swiviko swa Lembe eka Vaaki
- Marhijisitara ya nhundzu
- Ku odita na mindzavisiso ya mintolovetiso ya mafambiselo ya mfumo
- Mimpimanyeto
- Tikontiraka na vaphakeri
- Mapapila ya mahungu ya le ndzeni na timegezini
- Maphepha ya mahungu ya nkoka
- Mpaluxo wa swa timali wa swirho leswi nga eka vukorhokeri bya xiyimo xa le henhla
- Switatimente swa mali
- Swiviko swa maxangu
- Swiletelo swa matsalwa ya milawu
- Mahungu lawa ya yelanaka na vuleteri bya vatirhi
- Maphepha ya mahungu ya le ndzeni
- Tirhekhodo ta Muahluri
- Rimba ra r Nkarhi wa le Xikarhi ra Tirhiselo ra mali
- Memorandamu ya Ntwisiso
- Timinete ta Tinhlengelletano
- Riqingho ro vika milandzu ya rixaka yo lwa na manyala
- Maphepha lawa ya nyikiweke
- Tifayili ta vanhu
- Tipholisi
- Tiphositara
- Mimbiko
- Swiviko swa PSC leswi hangalasiweke
- Tirhekhodo ta tiwekixopo na tikhomferense
- Chati ya Vukorhokeri
- Makungu yo Antswisa Vunyiki bya Vukorhokeri
- Makungu ya switirateji
- Matsalwa ya tithendara lawa ya kumiweke ku suka eka vaphakeri, endzhaku ka loko thendara yi nyikiwile
- Minkunguhato ya ntirho.

5.2 MPALUXO WO TINYIKETELA NA MATSALWA LAYA NGA KONA HI KU OLOVA

Xiyenge xa 15 xa Xitiviso xa Mpaluxo wo Tinyiketela xa PSC xa pfuxetiwa lembe na lembe naswona xa kumeka eka webusayiti ya PSC, (www.psc.gov.za). Xitiviso xa PSC xa xiyenge xa 15 xi nyika mfikelelo exikarhi ka swin'wana, swiviko swa PSC hinkwaswo leswi hangalasiweke no andlariwa ePalamende, na matsalwa hinkwawo laman'wana lawa ya nga eka webusayiti ya PSC, ku ri hava leswaku munhu u ta endla xikombelo hi ku landza Nawu lowu nga vuriwa.

Swi fanele swi tiviwa leswaku swiviko swo kongomisa swa tindzawulo na swifundzankulu swin'wana leswi nga hlengeletwa hi PSC swa kumeka ku suka eka swifundzankulu na tindzawulo ku nga ri PSC. Hi ku ngetelela, Xiviko xa Lembe xa PSC, mapapila ya mahungu/timegezini, tiphositara na swibukwana, swa kumeka hi ku olova ku suka eka Vulawurinkulu:Vukorhokeri bya Vuhlanganisi na Mahungu (D: CIS) hi ku tihlanganisa na Nkul. Ben De Villiers, eka Riq: (012) 352 1059 kumbe Imeyili: bend@opsc.gov.za. Nxaxamelo hi vuenti wa matsalwa laya fikelelekaka hi ku olova ya kumeka eka Xitiviso xa Xiyenge xa 15 lexi kombisiweke laha henhla.

5.3 MAENDLELO YO KOMBELA

5.3.1 Ku nyika kumbe ku arisa xikombelo:

Mukomberi u fanele a nyikiwa mfikelelo wa tsalwa ra huvo ya mfumo loko mukomberi a landzelela swipimelo leswi landzelaka:

- Mukomberi a landzelela swilaveko hinkwaswo swa maendlelo eka Nawu lowu yelanaka na ku komberiwa ka tsalwa rero; naswona
- Mfikelelo wa tsalwa rero a wu arisiwi hi swivangelo swihi na swihi swo arisa leswi vuriweke eka Nawu.

5.3.2 Xana munhu u kombela njhani mfikelelo wa tsalwa

- Mukomberi u fanele a tirhisa fomo ya (Annexure ya A) leyi nga kandziyisiwa eka Gazete ya Mfumo, Xitiviso xa Mfumo xa R187 xa 15 Nyenyanyani 2002.
- Mukomberi u fanele a kombisa loko a lava khopi ya tsalwa kumbe loko a lava ku endzela tihofisi ta PSC ku vona tsalwa. Hi tlhelo rin'wana, loko tsalwa ri nga ri tsalwa ra phepha, ri nga voniwa hi xivumbeko lexi ri nga komberiwa ha xona, laha swi nga fanela.

- Loko munhu a kombela mfikelelo hi xivumbeko xo karhi (xik. Khopi ya phepha, khopi ya elekitroniki, na swin'wana) mukomberi u fanele a kuma mfikelelo hi xivumbeko xexo, handle ka loko ku endla sweswo swi ta kavanyeta hi ndlela yo ka yi nga ri kahle ku fambisiwa ka huvo ya mfumo leyi khumbhekaka(PSC), kumbe ku onha tsalwa, kumbe ku kavanyeta/onha mpfumelelo wa ntsariso lowu n'winyi wa wona ku nga riki mfumo. Loko hi swivangelo swin'wana mfikelelo wu nga nyikiwi hi xivumbeko lexi wu lavekaka ha xona kambe hi xivumbeko xin'wana, tihakelo ti fanele ti khakhuleyitiwa hi ndlela leyi mukomberi anga kombela ha yona eku sunguleni.
- Loko, hi ku ngetelela eka nhlamulo yo tsariwa hi xikombelo xa vona xa tsalwa, mukomberi a lava ku tivisiwa hi xiboho hi ndlela yihi na yihi, xik. Riqingho, leswi swi fanele swi kombisiwa.
- Loko mukomberi a kombela mahungu ematshan'weni ya munhu un'wana, xiyimo lexi xikombelo xi endliwaka hi xona xi fanele xi kombisiwa.

5.3.3 Tihakelo leti hakeriwaka

- Mukomberi loyi a lavaka mfikelelo wa tsalwa leri ngana mahungu ya munhu hi mukomberi anga laveki ku hakela hakelo yo kombela. Mukomberi wihi na wihi u fanele a hakela hakelo ya xikombelo ya R35 (leyi hakeriwaka eka tihuvo ta mfumo).
- Muofisiri wa Mahungu u fanele a tivisa mukomberi (ku nga ri mukomberi wa mahungu ya munhu) hi xitiviso, lexi lavaka mukomberi ku hakela hakelo leyi nga nyikiwa ya xikombelo (loko yiri kona) na ku diphozita(loko yiri kona) ku nga se puroseseiwa xikombelo ku ya emahlweni.
- Mukomberi anga endla xivilelo xa le ndzeni, laha swi nga fanela, kumbe xikombelo xa le khoto ehenhla ka bidi kumbe hakelo ya xikombelo.
- Endzhaku ka loko Muofisiri wa Mahungu a endlile xiboho hi xikombelo, mukomberi u fanele a tivisiwa hi xiboho xexo hi ndlela leyi mukomberi anga ta lava ku tivisiwa ha yona.
- Loko xikombelo xi nyikiwile mfikelelo wo yisa emahlweni hakelo yo humesa yi fanele yi hakeriwa na ku lava na ku lulamisa nkarhi wun'wana na wun'wana lowu

wu laviwaka hi nkarhi wa tiawara leti nga lerisiwa ku lava na ku lulamisa tsalwa leswaku ri paluxiwa.

- Mfikelelo eka tsalwa wu ta arisiwa ku kondza mukomberi a hakela tihakelo hinkwato leti nga fanela.

Xedulu ya hakelo yi khomanisiwile tanihi “**Annexure ya B.**

5.3.4 Vakomberi lava tsandzisiweke

- Loko mukomberi a nga koti ku tsala no hlaya, kumbe a ri na vutsoniwa, xikombelo xa tsalwa xi nga endliwa hi nomu. Muofisiri wa Mahungu kumbe Xandla xa Muofisiri wa Mahungu u fanele a tata fomo ematshan'weni ya mukomberi yaloye a tlhela a va nyika khopi ya fomo leyi tatiweke.
- Munhu loyi anga ta ka a nga koti ku hlaya kumbe ku tsala a nga kombela mfikelela wa mahungu hi ku tirhisa tinomboro ta riqingho leti nyikiweke eka manyuwali.
- Loko mukomberi a nga tirhi naswona a kombela mfikelelo wa mahungu lowu lavaka hakelo, tihakelo ti ta hlawula.

6. VUKORHOKERI LEBYI NGA KONA EKA VANHU NA LESWAKU BYI FIKELERIWA NJHANI

6.1 VUKORHOKERI

PSC a yi nyiki vukorhokeri hi ku kongomisa eka vanhu. Hikwalaho, tikhasimende ta hina i Huvo ya Rixaka, Tipalamende ta Swifundzankulu, tindzawulo ta mfumo na mavandla/minhlangano ya mfumo. Hambiswiritano, mahungu man'wana hi Mfumo, hambiswiritano, mahungu man'wana hi Mfumo, xikombiso, Nomboro ya Mahala ya Rixaka yo Lwa na Manyala (0800 701 701) ya Mfumo yi nga kumiwa ku suka eka D: CIS) hi ku tihlanganisa na Nkul. Ben De Villiers, eka Riq: (012) 352 1059 kumbe Imeyili: bend@opsc.gov.za. Mfumo wu na mfikelelo eka Riqongho ra Mahala leri fambisiwaka hi PSC.

6.2 Xana vukorhokeri byi fikeleriwa njhani

Tikhasimende ta PSC ti nga kuma mfikelelo eka vukorhokeri bya yona hi ku endla swikombelo eka :

Mulawuri-Jenerali: Hofisi ya Khomixini ya Vukorhokeri bya Mfumo

Prof Richard M Levin

Riq: (012) 352 1025

Fekisi: (012) 325 8322

Imeyili: richardl@opsc.gov.za

Webusayiti: www.psc.gov.za

Kherefu ya poso:

Private Bag X121

PRETORIA

0001

Kherefu ya xitarata:

Commission House

C/o Hamilton and Ziervogel Streets

ARCADIA

0083

7. MALULAMISELO LAYA PFUMELELAKA KU NGHENELELA KA VANHU EKA KU VUMBIWA KA PHOLISI NA MATIRHELO YA MITIRHO

7.1 KU TIVISA PHOLISI NA MILAWU

Ntirho wa PSC iku kambisisa na ku pimanyisa minongonoko ya mfumo hi xikongomelo xo nyika xitsundzuxo na, laha swi lavekaka, fambisa mindzavisiso ku valanga tindlela to antswisa vunyiki bya vukorhokeri eka mfumo. Hambileswi PSC yi nga ngheneleleliki hi ku kongomisa eka ku endla pholisi, hikwalaho ka minongonoko ya yona na ku tihlanganisa na vaakatiko na mpimanyiso wa matirhelo yi nyika tindlela eka vaakatiko ku vana nhlamulo hi ku kongomisa eka leswaku tipholisi ta vona va lava ti vumbiwa njhani. Swikombiso swa minongonoko yaleyo swi katsa swi katsa exikarhi ka swin'wana, Mimbalo ya Ntshamiseko wa Vaakatiko leyi hlelaka ku pfuna ka vunyiki bya vukorhokeri ku suka eka mavonelo ya vaaki lava ku nga vona vatirhisi va vukorhokeri byo karhi. Ndzavisiso lowu endliweke hi PSC wu tlhela wu tirhisiwa ku tivisa pholisi na maendlelo yo endla milawu.

PSC yi tlhela yi pfapfarhuta milawu na swiletelo leswi kongomisiweke eka ku antswisa mafumele na/kumbe vunyiki bya vukorhokeri eka Mfumo. Hi mikarhi milawu leyi nga kona na swiletelo/tipholisi swa pfuxetiwa ku ringanela na ku cinca ka matirhelo/ swivumbeko eka Mfumo

8. MINDZULAMISO LEYI NGA KONA HI MAYELANA NA MITIRHO KUMBE KU TSANDZEKA KU TIRHA

Maendlelo laya landzelaka ya kona eka vaakatiko ku va va mangala kumbe ku lulamisa mitirho leyi ehleketeleriwaka, ku va yiri leyi nga riki ya ntolovelo, kahle kumbe leyi nga riki enawini ya vatirhi kumbe ku nga katsiwi hi PSC kumbe van'wana va vatirhi va yona.

8.1 Maendlelo yo vika

- 8.1.1 Mindzulamiso hi mayelana na mitirho kumbe ku tsandzeka ku tirha hi ku landza Nawu wa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu: Vulawuri bya Aphili ya le ndzeni hi xikongomelo xa Nawu lowu i Mutshamaxitulu wa PSC (swiyenge swa 74 – 77 swa (Nawu wa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu) Endzhaku ka ku hetisa ndzulamiso wa aphili ya le ndzeni, xikombelo xi nga endliwa na khoto (swiyenge swa 78 – 82 swa Nawu wa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu).
- 8.1.2 Mutirhi wa Mfumo a nga endla xivilelo xo lavisisiwa hi PSC mayelana na ntirho wa mutirhi kumbe ku ka anga katsiwi (Xiyenge xa 35 xa Nawu wa Mfumo 1994). Milawu ya leswaku ku endliwa njhani xivilelo/xivilelo yi kandziyisiwile eka Gazete ya Mfumo 23635 ya 19 Mawuwani 2002 naswona ya fikeleleka eka webusayiti ya PSC, www.psc.gov.za.
- 8.1.3 Munhu anga tirhisa mindzulamiso ya vatirhi mayelana na mitirho ya vatirhi kumbe ku ka anga katsiwi ka muxaka wa ntirho, kunga. Minkanetano ya timfanelo (Nawu wa Mfumo, 1994, na Nawu wa Vuxaka bya le Mitirhweni, 1995).
- 8.1.4 Munhu anga endla xivilelo na mukamberi wa vatirhi mayelana na ku ehleketelela ku tsan'wa Nawu wa Swipimelo swa Matholele, Nawu wa 1977 (Nawu wa 75 wa 1997 – Xiyenge xa 78(1) (a), kumbe Nawu wa Ndzingano wa Matholele, 1998 (Nawu wa 55 wa 1998 – Xiyenge xa 34 (e)).
- 8.1.5 Munhu anga endla xivilelo na Musirheleri wa Vaakatiko mayelana na ku hleketeleriwa ka mitirho yo ka yi nga ri kahle ya mfumo kumbe ku ka anga katsiwi (tanihi leswi swi nga andlariwa eka Vumbiwa na Nawu wa Musirheleri wa Vaakatiko, 1994 (Nawu wa No. 23 wa 1994).
- 8.1.6 Munhu anga endla xivilelo na Khomixini ya Timfanelo ta Ximunhu ya Afrika Dzonga mayelana na ntirho wa mfumo kumbe ku ka anga katsiwi leswi ehleketeleriwaka ku va swi endla madzolonga ya kumbe ku chavisa eka mfanelo

yihi na yihi (tanihi Nawu wa Khomixini ya Timfanelo ta Ximunhu, 1994 (Nawu wa No. 54 wa 1994)).

8.1.7 Ku endlela ku sirheleriwa eka ku vavisiwa hikwalaho ka mpaluxo mayelana na matikhomele yo ka ya nga ri kahle kumbe yo ka ya nga ri enawini hi muthori kumbe muthoriwa kulorhi, munhu loyi anga eka xivutiso u ta landzelela maendlelo yo paluxa eka Nawu wo Sirhelela leswi Paluxiweke, 2000 (Nawu wa No. 26 wa 2000).

8.1.8 Ku tirhisiwa ka mindzulamiso yin'wana ya nawu yo fana na ku sunguriwa ka timhaka kuva ti pfuxetiwa hi vululami bya migingiriko ya vulawuri hi ku landza Nawu wo Tlakusa Mafambiselo ya Vululami, 2000 (Nawu wa 3 wa 2000).

8.2 Mindzulamiso yin'wana yo seketela

- Munhu anga kombela swivangelo swa migingiriko ya mafambiselo hi ku landza Nawu wo Ntlakusa Mafambiselo ya Vululami, 2000 (Xiyenge xa 5).
- Munhu anga kombela mfikelelo eka matsalwa ya ndzawulo ya mfumo kumbe huvo yin'wana ya mfumo hi ku landza Nawu wa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu, 2000 (Xiyenge xa 11).

8.3 NTIRHO WO VIKA

- Mutirhi wa Mfumo, hi nkarhi wa mitirho ya yena ya mfumo, wa boheleriwa hi ku landza Khodi ya Matikhomele ya Mfumo ku vika eka vulawuri lebyi nga fanela vuxisi, vukungundzwana, xin'wana manana, mafambiselo yo ka ya nga rikahle na mitirho yihi na yihi leyi endlaka vudyoho kumbe leyi nga onhaka eka ku tsakela ka vanhu. Mutirhi, loyi a tsandzekaka ku landzelela leswi, u na nandzu wa matikhomele yo ka ya nga ri kahle tanihi leswi swi nga andlariwa eka Xinawana xa B.3 na C.4.10 xa Ndzimana ya 2 ya Swinawana swa Mfumo, 2001.
- Vutihlamuleri bya muthori un'wana na un'wana na mutirhi ku paluxa vugevenga na matikhomele wahi na wahi laya nga tolovelekangiku entirhweni swi tlhela swi seketela Nawu wo Paluxa leswi Sirheleriweke, 2000 (Nghenelo)

9. KU PFUXETA MANYUWALI

PSC yi ta loko swi laveka, pfuxeta na ku kandziyisa manyuwali ya yona leyi nga kombisiwa eka xiyengentsongo xa (1) xa Xiyenge xa 14, hi minkarhi leyi nga hundziki lembe.

10. VUKONA BYA MANYUWALI

Manyuwali lowu wu kona hi kwolomu ka tindzimi tinharhu ta ximfumo hi ndlela leyi landzelaka:

- Yisiwa eka Khomixini ya Timfanelo ta Ximunhu
- Ya kumeka eka tihofisi ta PSC hinkwato
- Yi rhumeriwile eka webusayiti ya PSC
- Yi hangalasiwile eka Gazete ya Mfumo.

TI “ANNEXURE”

“Annexure” ya A: FOMO YO KOMBELA

XIKOMBELO XA MFIKELELO WA TSALWA RA HUVO YA MFUMO
(Xiyenge xa 18(1) xa Nawu wa Ntlakuso wa Mfikelelo wa Mahungu, 2000
(Nawu wa No. 2 wa 2000))

[Xinawana xa 6]

KU TIRHISA NDZAWULO NTSENA

Nomboro ya rheferense

Xikombelo xi kumiwile hi :

Vito na xivongo swa muofisiri wa mahungu/xandla xa muofisiri wa mahungu
(siku) e _____ (ndhawu)

Hakelo yo kombela (loko yi ri kona): R.....

Diphoziti (loko yi ri kona): R.....

Hakelo yo fikelela: R.....

Nsayino wa Muofisiri wa Mahungu/Xandla xa Muofisiri wa Mahungu

A. Vuxokoxoko bya Huvo ya Mfumo

Muofisiri wa Mahungu /Xandla xa Muofisiri wa Mahungu

B. Vuxokoxoko bya munhu loyi a kombelaka mfikelelo wa tsalwa

(a) <i>Vuxokoxoko bya munhu loyi a kombelaka mfikelelo eka tsalwa byi fanele byi nyikiwa laha hansi.</i>   (b) <i>Kherefu na/kumbe nomboro ya fekisi swa Riphabliki leri mahungu ya faneleke ku rhumeriwa kona swi fanele ku nyikiwa.</i>   (c) <i>Xikombiso xa xiyimo lexi xikombelo xi endlwaka hi xona, loko swi fanela, xi fanele xi khomanisiwa.</i>

Mavito hi xitalo na xivongo:

Nomboro ya pasi:

Kherefu ya poso:

Nomboro ya fekisi:

Nomboro ya riqingho:

Kherefu ya imeyili:

Xiyimo lexi xikombelo xi endliwaka hi xona, loko xi endliwa ematshan'weni ya munhu un'wana:

C. Vuxokoxoko bya munhu loyi xikombelo xi endliwaka ematshan'weni ya yena

Xiyenge lexi xi fanele xi tatiwa NTSENA loko xikombelo xa mahungu xi endliwa ematshan'weni ya munhu un'wana.

Mavito hi xitalo na xivongo:

Nomboro ya pasi: _____

D. Vuxokoxoko bya tsalwa

- (a) Nyika vuxokoxoko hi xitalo bya tsalwa leri mfikelelo wu komberiwaka eka rona, ku katsa nomboro ya rheberense loko u yi tiva, ku endlela leswaku tsalwa ri kota ku kumeka.
- (b) Loko ndhawu leyi nyikiweke yi nga ringaneli, u komberwa ku ya emahlweni eka foliyo ya le tlhelo u tlhela u khomanisa eka fomo leyi.
- Mukomberi u fanele ku sayina tifoliyo hinkwato to ngetelela.***

1. Nhlamuselo ya tsalwa kumbe xiphemu xa nkoka xa tsalwa:

2. Nomboro ya rheberense, loko yi ri kona:

3. Vuxokoxoko byihi na byihi byo yisa emahlweni bya tsalwa:

E. Tihakelo

- (a) Xikombelo xa mfikelelo wa tsalwa, ku nga ri tsalwa leri nga na mahungu ya vuxokoxoko bya munhu hi wena, xi ta purososiwa ntsena endzhaku ka loko hakelo yo **kombela** yi hakeriwile.
- (b) U ta tivisiwa hi mali leyi lavekaka ku hakeriwa tanihi hakelo yo kombela.
- (c) **Hakelo leyi hakeriwaka ya mfikelelo** wa tsalwa yi ya hi xivumbeko lexi mfikelelo wu lavekaka ha xona na nkarhi lowu lavekaka wo lava no lulamisa tsalwa.
- (d) Loko u ringanela ku ntshunxiwa eka ku hakela tihakelo tihhi na tihhi, u komberiwa ku kombisa xivangelo xo ntshunxiwa.

Xivangelo xo ntshunxiwa eka ku hakela tihakelo:

F. Fomo ya mfikelelo wa tsalwa

Loko u siveriwa hi vutsoniwa ku hlaya, vona kumbe u yingisela tsalwa hi xivumbeko xa mfikelelo lowu nyikiweke eka 1 ku fika eka 4 laha hansi, kombisa vutsoniwa bya wena u kombisa na leswaku mfikelelo wu laveka hi xivumbeko xihhi.

Vutsoniwa:	Xivumbeko lexi tsalwa ri lavekaka ha xona:
------------	--

- Fungha bokisi leri nga fanela hi X.*
TINOTSI:
- (a) Ku landzelela xikombelo xa wena eka xivumbeko lexi kombisiweka swi ta ya hi xivumbeko lexi tsalwa ri nga kona hi xona..
 - (b) Mfikelelo hi xivumbeko lexi komberiweke wu nga arisiwa eka swiyimo swo karhi. Eka xiyimo xexo u ta tivisiwa loko mfikelelo wu ta nyikiwa hi xivumbeko xin`wana.
 - (c) Hakelo leyi hakeriwaka yo fikelela tsalwa, loko yi ri kona, yi ta hlamuseriwa hi xivumbeko lexi mfikelelo wu laviwaka ha xona.

1. Loko tsalwa ri ri hi xivumbeko xo tsariwa kumbe xo pirintiwa/ kandziyisiwa:			
<table border="1"> <tr> <td>Kopi ya tsalwa*</td> <td>Nkambelo wa tsalwa</td> </tr> </table>	Kopi ya tsalwa*	Nkambelo wa tsalwa	
Kopi ya tsalwa*	Nkambelo wa tsalwa		
2. Loko tsalwa ri ri na swifaniso swo voniwa (leswi swi katsa swinepe, swilayidi, tivhidiyo to rhekhodiwa, swifaniso swo endliwa hi khomputara, swikeche, sw.sw.):			
<table border="1"> <tr> <td>Vona swifaniso</td> <td>Kopi ya swifaniso*</td> <td>Nkopiso wa swifaniso*</td> </tr> </table>	Vona swifaniso	Kopi ya swifaniso*	Nkopiso wa swifaniso*
Vona swifaniso	Kopi ya swifaniso*	Nkopiso wa swifaniso*	
3. Loko tsalwa ri ri na marito yo rhekhodiwa kumbe mahungu laya nga humesiwaka hi ku twarisiwa:			
<table border="1"> <tr> <td>Yingisela thireke yo twakala (khasete yo twakala)</td> <td>Nkopiso wa thireke yo twakala* (tsalwa ro tsariwa kumbe ro kandziyisiwa)</td> </tr> </table>	Yingisela thireke yo twakala (khasete yo twakala)	Nkopiso wa thireke yo twakala* (tsalwa ro tsariwa kumbe ro kandziyisiwa)	
Yingisela thireke yo twakala (khasete yo twakala)	Nkopiso wa thireke yo twakala* (tsalwa ro tsariwa kumbe ro kandziyisiwa)		
4. Loko tsalwa ri ri eka khomputara kumbe hi xitironiki kumbe hi xivumbeko xo hlayeka hi muchini :			

	Kopi yo kandziyisiwa ya tsalwa*		Kopi yo kandziyisiwa ya mahungu laya humaka eka tsalwa*		Kopi hi xivumbeko xo hlayeka hi muchini* (disiki ya sitifi kumbe ya nkatsakanyo)	
*Loko u kombela kopi kumbe nkopiso wa tsalwa (laha henhla), xana u lava leswaku kopi kumbe nkopiso swi poseriwa eka wena? Poso ya hakeriwa.					INA	E-E
Tiva leswaku loko tsalwa ri nga kumeki hi ririmi leri u ri lavaka, mfikelelo wu ta nyikiwa hi ririmi leri tsalwa ri nga tsariwa hi rona.						
Xana u ta lava tsalwa hi ririmi rihi?						

G. Xitiviso xa xiboho hi mayelana na xikombelo xa mfikelelo

U ta tivisiwa loko xikombelo xa wena xi mpfumeleriwile/ariwile. Loko u lava ku tivisiwa hi ndlela yin'wana, u komberiwa ku kombisa ndlela ya kona no nika vuxokoxoko lebyi lavekaka ku endlela leswaku ku landzeleriwa swipimelo swa xikombelo xa wena.

Xana u ta lava ku tivisiwa ku yini hi xiboho xa mayelana na xikombelo xa wena xa mfikelelo wa tsalwa?

Sayiniwile e _____ hi _____ siku ra _____
20_____

NSAYINO WA MUKOMBERI / MUNHU LOYI
XIKOMBELO XI ENDLIWAKA EMATSHAN'WENI YA YENA

“Annexure” ya B:

XEDULU YA TIHAKELO

1. Hakelo ya khopi ya manyuwali tanihi leswi swi hlamuseriweke eka Xinawana xa 5(c) i R0, 60 xa khopi yin'wana na yin'wana yo fotokhopiwa ya sayizi ya pheji ya A-4 kumbe xiphemu xa kona.	
2. Tihakelo to kandziyisa/humesa leti vuriwaka eka Xinawana xa 7(1) ti hi ndlela leyi landzelaka:	
(a) Ya fotokhopi yin'wana na yin'wana ya pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona.	R0-60
(b) Ya khopi yin'wana na yin'wana leyi kandziyisiweke ya pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona leyi nga eka khomputara kumbe hi xivumbeko xa xitironiki kumbe xo hlayeka hi muchini.	R0-40
(c) Ya khopi leyi hlayekaka eka khomputara eka	
(i) disiki ya sitifi	R5-00
(ii) disiki ya nkatsakanyo	R40-00
(d) (i) Nkopiso wa swifaniso swo voniwa pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona	R22-00
(ii) Kopi ya swifaniso swo voniwa	R60-00
(e) (i) Nkopiso wa tsalwa ro twakala pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona	R12-00
(ii) Kopi ya tsalwa ro twakala	R17-00
3. Hakelo yo kombela leyi hakeriwaka hi mukomberi, ku nga ri mukomberi wa vuxokoxoko bya munhu, loyi a vuriwaka eka Xinawana xa 7(2)	R35-00
4. Tihakelo ta mfikelelo leti hakeriwaka hi mukomberi loyi a vuriwaka eka Xinawana xa 7(3)ti hi ndlela leyi landzelaka	
(1) (a) (Fotokopi yin'wana na yin'wana ya pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona	R0-60
(b) Kopi yin'wana na yin'wana yo kandziyisiwa ya pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona leyi nga eka khomputara kumbe hi xivumbeko xa xitironiki kumbe xo hlayeka hi muchini	R0-40
(c) Kopi yo hlayeka eka khomputara eka	
(i) disiki ya sitifi	R5-00
(ii)disiki ya nkatsakanyo	R40-00
(d) (i) Nkopiso wa swifaniso swo voniwa wa pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona	R22-00
(ii) kopi ya swifaniso swo voniwa	R60-00
(e) (i) Nkopiso wa tsalwa ro twakala wa pheji ya sayizi ya A4 kumbe xiphemu xa kona	R12-00
(ii) kopi ya tsalwa ro twakala	R17-00
(f) Ku lava na ku lulamisa tsalwa leswaku ri ta paluxiwa, I R15,00 awara yin'wana na yin'wana kumbe xiphemu xa awara, ku nga katsiwi awara yo sungula, leswi lavekaka eka ku lava koloko kumbe ku lulamisa	

2. Hi swikongomelo swa Xiyenge xa 22(2) swa Nawu, leswi landzelaka swa tirhisiwa:

a. Tiawara ta tsevu tanihi tiawara leti faneleke ku hundzisiwa ku nga se hakeriwa diphoziti

b. N'we xa nharhu xa hakelo ya mfikelelo yi hakeriwa tanihi diphoziti hi mukomberi

(3) Hakelo ya poso ya xiviri yi hakeriwa loko khopi ya tsalwa yi fanele yi rhumeriwa eka mukomberi.